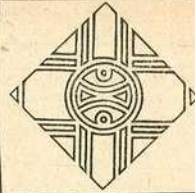

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗОРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

КАКО СМО УЗЕЛИ ЈЕДРЕНЕ.

— Из дневника једног ербијанског капетана. —

Кара-Булуш, 11. марта 1913. г.

Данас пред подне позвали су нас у пуковски штаб, где нам је саопштено: да ће у 1 час по подне на свима секторима око опсађене тврђаве почети бомбардовање форова, предњих положаја и вароши. Бомбардовање ће се вршити из свију топова, који се налазе код савезничке опсадне војске. Артиљеријска ватра трајаће све дотле, док се не нареди општи пешачки напад, а кад ће то бити, јавиће се након.

Но, хвала Богу, дочекаћемо ипак да видимо остварено оно, што се држало да је немогуће. Једним херојским гестом прекинуће се дуги низ мука, чамотије и бескорисног чекања.

Ведро лица и разговарајући хучно, разилазили смо својим четама. Иако нам није саопштено, ипак слутимо: да ће општи напад бити извршен ноћас.

Издајемо војницима потребна упутства за спремање, објашњавамо им значај данашњег дана и наређујемо да за време бомбардовања буду прикупљени у својим земунцима, спремни за евентуални покрет.

Како је данас ведар, плав и сунчан дан?! Не чује се нигде ни пушчани пуцањ, ни тутањ топовских кара, ни хука чета, растурених у стрељачком строју. Све је некако свечано тихо: изгледа ми цела ова огромна равница као диновска соба, у којој неко умире. На три километра испред нас титрају у усижаном

ваздуху форови са својим траверзама, батеријама и казаматима, чији позлаћени врхови громобрана блистају на сунцу као копља. Тамо у тим злогласним и тајанственим форовима, заклоњена у дебелу хладовину казамата, спава уморна и изгладнела турска посада, и не слутећи какав се оркан спрема иза ове мукле тишине...

Наједанпут четири оштра, кратка топовска пуцња са Синчу-Тепе проломише мирни ваздух.

— Дзију! Дзију! Дзију! Дзију, — зафијукаше четири шрапнела кроз разређену млаку атмосферу, и прскоше над Јуч-Тепеле-ром.

Погледах у часовник: један по подне.

Дакле, почело је. Сигнал за општу канонаду дат је са источног сектора, где је штаб команданта опсадне заједничке војске, генерала Иванова. На том

сектору су наши савезници сконцентрисали и сву своју опсадну артиљерију: око 120 топова великог калибра.

Турци су у почетку општег бомбардовања ћутали збуњено. Мени се чинило као да их гледам онако дремљиве, како су после првих плотуна скочили, и отворених уста и исколачених очију питали се: какав је ово пакао?

Тек после пола часа, почеле су и њихове батерије између форова да отварају ватру. Њихова велика зрна лутала су свуда редом по нашим положајима, заривала се у земљу и избацивала читава кола земље. Тражили су наше батерије, које је било немогуће наћи услед вештог маскирања ватре.

Та паклена ватра, та топовска грмљавина од које су се тресли и небо и земља, — имали су мађијско дејство на наше војнике и на нас офицере. Изгледали смо сви као наелек-

Црногорски престолонаследник Данило у освојеној тврђави Шипчанику

Црногорци бомбардују Дечић и Шипчаник

тризовани, и слутили смо, да ће се кроз који час можда одиграти један велики чин, који обично после историја записује на својим странама.

Нико није помишљао на умор. Слабуњави и под поштедом војници из четвртог батаљона, — који је био већ одређен за први напад, — устали су из својих земуница, узимали оружје и одлазили на предстражарски положај, где је њихов батаљон очекивао наредбу за општи јуриш.

Из официрских земуница чула се весела и складна песма, здрав смех и звек чаша. Официри пијонирског полубатаљона, који су одређени да са својим људима при јуришу секу жице испред форова, седели су загрљени са пешачким официрима, водила хучан разговор, братимили се и испијали густо, мирисаво пловдивско вино, добијено по скупу цену и тешком муком чак из лепе, поносите румелијске престонице. Причали смо своје неизгладиве успомене још из Академије, помињали другове, који херојски падоше на македонским пољима, говорили о скорој крвавој борби. А изнад свега тога пазидзала се изнад наших глава заносна, слатка и мека српска песма:

„Ако л' паднем, ти потражи
Црна гроба мога...“

Јуначка смрт

командира Павла И. Пламенца,
шефа штаба црногорског Приморског
Одрода

„Глас Црногорца“ доноси о вај дирљиви некролог:

Историја нашег јунаштва, нашег ратовања за ослобођење има да убиљежи у својим златним страницама поред многих хероја, многих витезова, палих за част, славу и величину домовине и име дичног командира Павла И. Пламенца, погинулог при јуришу на Тарабошу 18. марта ове године.

Командир Пламенац спада међу оним нашим млађим официрима, који су своје војно обрзовање задобили у Италији. Како за вријеме школовања, тако и за све вријеме свога службовања Пламенац се одликовао својом ванредном бистрином, тачношћу и ревношћу тако, да је могао свакоме служити као примјер. Баш ради ових његових преимућстава наменован је био у овоме рату за шефа штаба Приморског Одрода. И у овом је својству пок. Павле развио своју познату дјелатност и свестрану увиђавност. Једном ријечју он је био десна рука команданту Одрода, бригадиру Мартиновићу, који се није устезао, а да његовом раду, на сваком мјесту, не ода

достојно признање. Војска га је такође љубила, његовој ријечи вјеровала и његовом се јунаштву и одлучности дивила.

25. јануара при нападу на турска утврђења бива Пламенац тешко рањен. Турско зрно прошишало му је кроз врх лијевог плећа, али он ипак остаје на ногама не напуштајући дужност шефа штаба. Но како су Турци 18. марта јакочели били узнемиравати лијево крило наше опсадне војске према Тарабошу, то је принудило нашу команду да се Турци избаце из тих првих редуа. Турски положаји, који се налазе на једно купасто узвишење, били су тако силно утврђени: подземним опкопима, бетоном, као и уопште блиндажама и читавом мрежом жица опкољени, да је за освајање таквих положаја потребна била не само једна војска са пуно воље и самопожртвовања, него у исто вријеме таква је војска и такви су положаји захтијевали поред увиђавног вође, још и хероја и прегаоца; и за ту смртоносну војску, а да би био успјех што сигурнији, својевољно се пријављује, да је предводи на јуриш сам шеф штаба, неумрли командир Павле Пламенац. — Око 11 сати прије подне, артиљеријска ватра је билу страховита и са наше и са турске стране. Наше су колоне пошле напријед, пред којима је био командир Павле. Турски митраљези и њива пушчана ватра из опкопа, почели су проређивати наше редове. Ни војску, ни њеног смјелог вођу ово није збунило. Ишло се напријед зорно и смјело, а у страшној јечи и грмљавини непрестано се чуо узвик командира Павла: »Напријед, браћо, јунаци, за Краља и Домовину!“ Бомбе наших војника силно дјејствоваху и раскидаху многоструке жице. Са исукачом сабљом пред цијелом јуришном колоном командир Пламенац иде напријед. Ускаче се у први шанац. Бајонетској борби Турци подлегоше. Пламенац бива рањен, али га то не омета,

него се са својим соколовима и даље лавовски устремљује и скаче из шанаца у шанац, увијек соколећи и храбрећи неустрашиве борце. При јуришу на потоњи шанац, командир Павле Пламенац бива у главу смртно погођен. Његове пошљедње ријечи биле су: »Напријед!«

Смрћу пок. Павла Пламенца изгубила је црногорска војска много. Он је остао вјеран прошлости своје куће, јер је пао храбро као ријетки црногорски соко. Пада, данас, кад се свети Косово, када се рађа нов живот и нова будућност Србинова. Само помоћу оваквих прегнућа, жртава и самоодрицања, може надмашити дух трошно тијело и пријећи у живу вјечност, да силно дјелује на млађа покољења, водећи их мужанству, врлинама и остварењу народних светиња.

Нека је слава и вјечна успомена сјенима неумрлог командира Павла И. Пламенца!

Канонада око Једрена.

Ноћу између 20. и 21. новембра пр. године.

— *Допис београдском »Балкану«.* —

А, ја оно нигда заборавити нећу... Ноћ између 20. и 21. октобра прошле године. Ми усред једне мрачне ноћи. Небо црно као гагат. Не, то управо и не беше небо, то беше једна језовита, једна бездана пучина, пучина без краја и конца; а из мрачних понора светлוצале су поједине звезде.

И ако нисмо знали, ипак смо сви слутили, да ће се баш те ноћи догодити нешто страшно али и величанствено. Час по час Турци нам почеше слати електричну светлост својих рефлектора. Док у 11 сати не отпоче прва пешадијска борба, на нашем сектору, која се о час разви по целом фронту, јер Турци беху покушали општи испад на свима положајима.

Замислите, кућо моја, кад пуца убрзаном паљбом сто хиљада пушача што наших што турских а да та паљба траје тако непрекидно скоро цео сат, док пешадијску ватру није заглушила ватра артиљерије.

...И доиста, не потраја мало, а иза онога мрког небесног простора

са југоисточне стране Једрена, око наше садање позиције „Папазтепе“ поче да игра чудновата, час црвенкаста, час љубичаста, а час блештећа бела светлост, праћена страховитом грмљавином, проламана још страховитијим тресцима турских опсадних топова, чије гранате и шрапнели зеху нама намењени. С те стране простора око Једрена светлост поче да се по небу прелива у стотину разних боја, док од једанпут, са те стране, стадоше избијати некакви, час мањи час већи светли букови. Неки од њих су допирали до половине. На тој страни простор око Једрена као да беше оперважен неком, као крв црвеном траком, из које су на све стране избијали фосфорасто-светли млазеви, чији су се врхови повијали час на једну час на другу страну, сипајући више наших глава гранате и шрапнеле. Каквих ту није било слика и облика!... Неки су личили на горостасне расцветане лале, други опет на цвергасте жалосне врбе, трећи на повијен шевар и ситу, а неки на растресита пламена повесма.

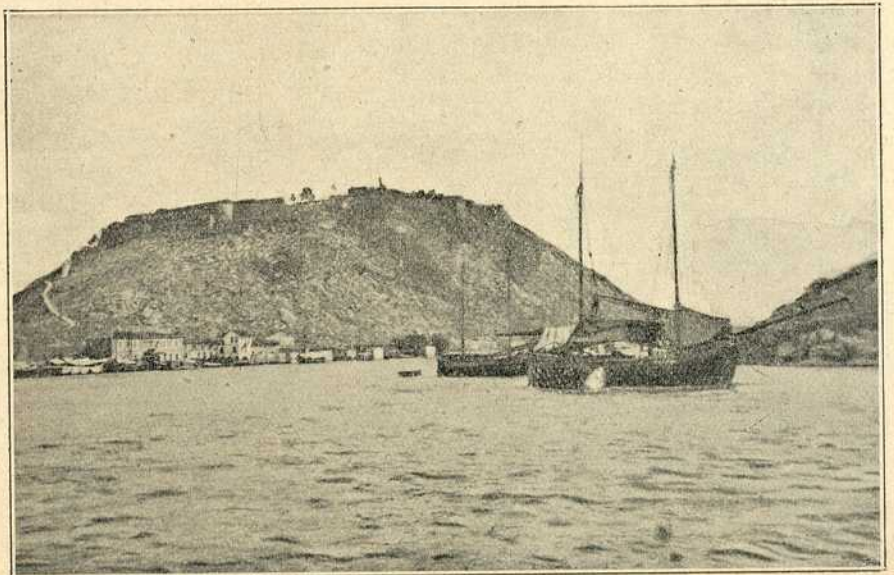
За мало кратко време па је цела артиљерија опсадне војске почела да дјелује, на коју је реагирала турска артиљерија са свију својих позиција и утврђења. Једновремено и за пуна два сата непрекидна пуцњава из 700 топова, чинила је да човеку мркне свест.

О, кућо моја, да вам је знати како су страховити ти топовски огњени вали, ти њихови пламени букови и ерупције, чинило се, да ће земља, на којој смо стојали, сва отићи у стромором.

Обе артиљерије својом ватром златиле су оне чудесне обличне слике и прилике по небу, што су једна преко друге гоњене неком невидљивом силом, а њихова површина (преко

50 км.) преламала се и одсијавала у небројено боја — боја зеленкасто-жућкастих, руменкасто-плавкастих, љубичасто-блиставих, а после се све то стапало у једну чудесну призму, из које сипа као какав вулкан хиљаде других боја... То беше чудесни букет од боја и њиховог преливања... Све је то давало величанствену слику непрегледнога, страховито узбурканог океана од растопљеног злата, посутог блиставим песком од смарагда, рубина и брилијанта!...

...О, Боже Створитељу, велика дела твоја јесу, Господе! Али ово што сам гледао тада, нису дела Твоја, него дела грешних људи... Мени се чинило, као да из топова огњених на све стране плину један страховит пламени океан, па поче плавити целу ону црну небесну пучину; из њих сташе шибати горостасни пламенови, а цео простор око Једрена страховито се узбурка и потресе. Мени се чинило, да су и оне неколике звезде небесне неописаном брзином полетеле овоме пламеном океану, да се у њ утопе. И ова страшна канонада, чинило ми се, да је потресла цео простор до Цариграда па и Цариград. А за Мустафа Пашу да и не говорим. Тамо су се тресле куће, као да је највећи земљотрес. Сутрадан ни у једној кући није било прозора, који није био прснуо. Све се је око нас претворило у један ватрени океан, чије крајеве нису могле догледати очи наше. То беше један неизмеран хаос, састављен из огња и оних помамних распрскавајућих стихија, што једна другу не трпе, што једна другу потискују, прогоне — што једна другу прождиру!... Површина овог ватреног хаоса не да се описати. То управо и није била површина већ некаква ватрена помама. Она се није само таласала, већ су њени вали за-

Скадарска тврђава поглед са језера

Заробљени Турци на ђемовском пољу код Подгорице

пљускивали сам небесни зенит; она је јаукала, фијукала, врела, пенушила, кипела; а њени пламени кључеви достизали су до самога свода небесног. Најпре се разјапе страховита огњена ждрела, па онда из њих, муњевитом брзином, бљуну пламени букови, који својим распрскавајућим материјама покрију цео простор око нас и над нама. ...Шта Давалагири, шта Кордиљери, — то су према циновским валима овога помамљеног топовског пламеног океана — мајушне борице, што их вечерњи зефир набира на огледалцу каквог тихог језерца. Па онда, она песка, оно фијукање из грла 700 топова, она демонска поама хоће из темеља да покрене и земљу и васељену; па оно језовито проламање артиљерије као да је испуњавало читаву васељену.

Наједаред као да нека надземаљска сила целу земљу из темеља заљуља... Најпре као да се милијон громава у један душак проломи, и за тим нам се учини, као да се цео овај пламени океан у једном трену ока на двоје расцепи, или боље рећи, као да некаква паклена неман из њега разјапи своје циновске чељусте, у намери да цела небеса пожде, али у исти мах, рекао бих, из тога живог ждрела покуља цела ватрена утроба овог земаљског чудовишта од огња и пламена, па се онда стаде цепати у хиљаде хиљада пламених стубова, који се цилитнуше као неке страховите илузије право горе небесном зениту и ту се о њ разбише о милионе блештећих пламенова те њима покрише цело небо, док се не спустише на земљу више наших глава... Боже, ја страховит ли је то призор био!... То беше одиста неки чаролијски, не него бо-

жанствени ватромет са хиљадама хиљада ватрених стубова, обојених тисућма разноврсних боја, о којима, кућо моја, ви сви остали, што тада нисте били под Једреном, ни појма немате.

„Дивно!“, повика мој ратни друг Јовче, хотелијер код »Оријента«.

»Ово је српска артиљерија запалила турски магацин, са артиљериским муницијом, која сада експлодира« — одговорим му ја...

Жујо.

Ужичани на мору

Из београдске „Политике“

Солун, 25. марта

(Свршетак).

Као што рекох, прилагоди се наш сељак брзо свакој ситуацији. Овде у Солуну сваки је само у први мах забезекнут. Кад ма где на улици сретнем нашег војника, па му на лицу видим да је зачуђен, унезверен, ја одмах сигурно знам да нема још 2 сата како се скинуо са воза; после тога времена већ је сасвим друкчији, сасвим хладан, миран, потпуно свикнут на ово невиђено чудо, што је за њега Солун. А а први мах мора, сиромах, да буде унезверен. Сваком оном, који није одлазио далеко из Србије, мора да стане дах кад западне у ову паклену вреву, што по цео дан

влада у чаршији и у центру ове левантске вароши. Мене та гужва много подсећа на Италију, на приморске вароши талијанске, и ако у њој има и понечега великоварошког у европском смислу те речи, и много чега чисто источњачког. Ко нема посла, тај сво време проводи пред кафаном на трагоару. Али како је човек у стању да више од пола сата проведе тако седећи пред кафаном, ја то не разумем. Једног јединог тренутка нема он ту мира да чита новине, или да гледа на улицу, и на море или да разговара. Густе ројеви најразличитијих адраповаца налећу без прекида на њега нудећи му своју услугу или своју робу. Један проси, други хоће на силу да му чисти обућу, трећи му нуди на продају цигаре, четврти жигице (3 кутије за маријаш) пети бријач (за 10 гроша и бријач и цео остали прибор за бријање), шести ћилим („правӣ персијски“ — за 30 гроша), седми златан сат (за 25 гроша), осми официрски корбач (за 8 гроша), девети чоколаду, и тако редом, без краја, без једне минуте прекида. А при свем том једни се деру колико им грло доноси, а други све шапућу (опет разуме се) оне пропалице што човеку на уво нуде нешто »фино, младо лепо“. И све то може човек пола сата још и да издржи, али онда мора да хвата пут и да бежи, јер ће иначе изгубити и оно мало нерава што му је за остало, јер је цео центар Солуна, цела чаршија само један непрекидан такав вашар, кроз који се теже гурати него кроз порту топчидерске цркве о Петрову дне.

Па ипак, покрај свега тога, наш се војник за врло кратко време, за сат и два некако предементне, и тада га видите како се мува кроз тај Солун, како говори нешто са тим људима, како пазарује свашта којешта, као да је од малена у њему.

Обистинила се дакле она јучерашња вест, да је Једрена пало. Пуцњава и вика по Солуну трајала је све до у дубоку ноћ. Грци, и униформисани и цивилни, држали су се, разуме се врло мирно, сасвим хладно, али је весеље по вароши ипак било веома бурно. Солун се на један мах изменио. До јуче у подне нисам могао видети нигде ниједног бугарског официра и војника; све је то седело негде повучено, док ниједног корака ниси могао да макнеш, а да не наиђеш на грчког официра и војника. А синоћ су наједанпут и Бурри измилили на улицу — шетају, седе по кафанама, пију и певају. И тек од синоћ се лепо види како су Грци ситни и слаби људи: од сваког овог плећатог здепастиг Бугарина могао би два Грка истесати.

Али ма колико Бугари пили и певали, опет се та њихова граја губи у једној другој граји. Пад Једрена пробудио је весеље и код наших војника, и и што синоћ дуго нисам могао да заспим, томе нису били криви толико Бугари, колико наши Срби, наша српска песма и наша српска ларма по свима солунским кафанама. Понегде се наш војник веселио заједно са бугарским (водећи ипак прву реч у том весељу), али су у већини случајева Срби били и дрекали за свој грош и доказивали и том приликом колико су искрене присталице балканскога савеза. Само, на који су се начин после ти весели војници вратили у логор и како су се успели на своје лађе, то је питање на које не умем да дам одговор.

И за многе наше официре; био је пад Једрена, разуме се, разлог и повод, да се врло доцкан у ноћ врате у своје станове — свакојаке приче круже данас у нашем кругу о њиховим ноћашњим подвизима, приче које се наравно не међу у књиге. Него они и иначе,

у обичне дане живе прилично весело, и без много брига полазе у овај нови рат. А при томе показују такође особину, да се врло лако снађу у новој ситуацији, исто као и наш сељак.

Особина та огледа се врло лепо и у томе, што је српски официр свуда врло радо виђен гост. Доказа ради, само пример два: Сваки од нас осуђен је овде у Солуну на гладовање, јер не можемо да једемо јела на овом њиховом смрдљивом маслу. Ја сам то још из раније знао, јер сам живео у Турској, али сам знао и како ћу се помоћи. Има наиме тамо на кеју, до рибље пијаци, једна јеврејска гостионица, у којој се не кува на маслу и где се може јести дивна риба и пити одлично вино, и ја сам разуме се, већ првог дана отишао на ручак. То је било у понедељак у подне, и тог дана били смо од српских официра једини гости газда Варсанови ја и др. Херцог. Али већ сутрадан било је тамо пуно наших официра; у среду је јеловник већ написан на српском језику, а синоћ је тај Версанов ресторан изгледао као чисто српска официрска касина и један наш војник, армуникаш по занату седео је у дну сале и свирао и певао српско-мађарске песме,

без којих се наше српско весеље не да замислити. Или други пример, за који сам данас дознао од једног љубазног артиљеријског мајора: Официрски кор једне наше батерије (наравно нежењени чланови његови) ухватили су везу с једним овдашњим „пансионом“. Већ су недељу дана овде, дуго им је време, па свраћају тамо вечером на пиће и на какву такву проводњу. И за то неколико дана стекли су у том дому толике симпатије, да им је газдарица његова синоћ изјавила: „Можете да попијете свега по флашу пива и по кафу, ништа више, скупо је код мене пиће, па што да бацате паре“. И одиста, веле, с том једном флашом пива седели су тамо до 3 сата после поноћи. Кад су ми данас причали, одобрили су ми, да саму ствар споменем у своме допису, само су ми узели реч да нећу рећи која је батерија у питању. Скромни неки људи

Кад малочас споменух оног хармуникаша, паде ми на ум опет једна ситница, која лепо показује с колико много хумора полази наш официр на Скадар. Дакле тај војник — армуникаш и није никакав војник; то је један сасвим обичан армуникаш у цивилу, који је наше артиљерце толико пријат-

Састанак српске и бугарске војске под Једреном

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Црногорска артиљерија полази из Плава у Пећ

но забављао по Крушевцу да су га најмили, обукли у војничко одело и под платом повели са собом на Скадар. А сличну, само још лепшу ствар учинили су и официри из једног другог дивизијона. Они су се за време примирја, тамо у Србији, спријатељили с неким правником, који врло лепо пева. И кад су сад пошли на Скадар, пошао је и он с њима — обукао се у војничко одело, па лепо човек иде у рат. Изгледа, чисто невероватно, али је тачно.

Тако дакле официри проводе време ишчекујући да се транспорт крене. Уз то врло ревносно набављају провијант за свој прекоморски пут, и троше при том много више него што им износи дневница коју им држава даје. Морају да троше, кад су силом околности приморани да цело време проведу у кафани. У кафани, то јест у хотелу и станују. А хотели су доста скупи. Удешени су прилично по европејски, па им је и цена таква. Само им публика, канда није баш сасвим европејска. Ја то закључујем по једној споредној околности: У хотелу „Коломбо“, у коме ја станујем, има у соби правилник за госте. Једна тачка тог правилника гласи: „Умољавају

се гости, да не долазе необучени у салон...“

С.

Заузеће Бардањолта.

Од нарочитог извештача „Цетињског Вјесника“

Са Грујемира, из краљевог главног штаба, изванредан је поглед на целокупно бојиште. Под ногама пружају се у бескрај плодна скадарска поља. Купа их својом благом топлотом сунце јужног неба. Пред очима у даљини је сва ратна позорница, дугачка у полукругу преко сто километара. У позадини се плаве главице разних брда, која је посела наша војска и од њих око Скадра начинила непробојни ланац опсаде. Права линија води на Бардањолт. Два велика дурбина испред краља управљена су на њега. Њихова стакла тачно приказују појединости непријатељевих ушанчених положаја. На рубовима врхова, спрам неба, могу се видети и бодљикаве жице испреpletене око утврђења. При погледу на њих душа дрхти од узбуђења, срце јаче бије. Још мало, па ће међу њима узаврети метеж људског меса и крви.

Петак је, 25. јануар. Небо

чисто, сунце топло, дан не може бити лепши. На пространоме хоризонту свуда мир. Као да се и не слуги, колико ће живота угасити овај дан. Један покрет, само једна реч, разнесена од електричне струје по командама разних војних одељења, заподенуће борбу, отвориће хрвање, распалиће страст касапљења, којег се и данас цивилизација лађа као потоњег средства за победу.

Тачно у 10 час. артиљерија под командом књаза Петра огласи почетак боја, т. ј. продужење рата са петвековним непријатељем. С леве стране, испод Бокса, затресао се ваздух, носећи звук гранате у правцу Скадра. У трен прихватише остали. Ту и тамо у даљини око Бардањолта већ се вију колупови дима.

Краљ и сва пратња на полагају су за посматрање. Музика свира химну. Свак узбуђен. Откривене главе краљ стоји тренутак два непомично, гледајући у правцу боја. Затим седа, узима слушалицу од телефона, тражи извештаје, даје наредбе хладно, разговетно, разумљиво, учествујући душом и срцем у највећим мукама својих војника, својих официра, знајући да ће и сада, као и вазда до сад, извршити дужност, испунити дуг према домовини са пожртвовањем отаца и доваде са Граховца и Вучјег Дола. А они знају, да је њихов краљ, њихов врховни командант за њима, да с њима осећа, с њима дише, у њихову животу налазећи свој живот, у њиховој слави свој највиши понос...

Бардањолт је постао вулкан са много кратера. Дим од граната оставља трагове на врху, средини, подножју, крајцима. Под унакрсном је нашом топовском ватром. Као да се и само небо запалило на ономе крају. Артиљериски двобој распаљен је жестином очајања. Иза Брдице помаља се дим српских топова. Душа од радости

трепери. Две војске једног народа, двеју братских краљевина, ударају прсима о силна утврђења Скадра, који им спори непријатељ грђи од онога, што га брани.

У десно преко Скадарског Језера, високи Тарабош у црно је завијен. Врх му се и не види. Једна за другом гађају торпедске гранате од топова одреда генерала Мартиновића.

— Удри, Митре! присутни задовољно кличу.

Сирена телефонске слушалице у краљевим рукама својим нежним звуком даје глас, да неко зове из ватре са далеког бојног фронта.

Наследник краљевић Данило, главни командант војске, шаље оцу преко телефона са фронта први извештај. Краљ брзо ставља слушалицу на уво и пажљиво слуша. Лице се ведри, очи задовољством засјаше. Присутни нестрпеливо прате изразе краљева лица. Приметише да долазе први добри гласи. Сви се много радују.

Бој је у пуном јеку. Борба бесни свуда: око Бардањолта, иза њега на Шилдији, у Штоју, поред језера, за Брдицом, испод Тарабоша. Нема више места, на којем оба противника не би били у сукобу. Сунце бије у зенит, подне је, врућина је, али жешћа је ватра закрвављених, који на целој fronti деле мегдан помоћу свих родова оружја. Брза пушчана паљба и митраљежи оглашују да је пешадија у акцији.

Први резултат: пала је Муселимова Главица, праг великог Барлањола; две непријатељеве батерије ућуткане, наши бомбашаи примакли се првим шанчевима Тарабоша, а пешадија жици Бардањолта.

Као човек, који се у зноју под тешким теретом скрхан испео на високу главицу и учињено први дугачки уздах олакшања, тако и присутни после тих вести одахнуше и поседаше око краља да с пуним гру-

дима ваздуха прате даљи ток крваве драме.

Међутим приспела је у главни штаб, са Цетиња, храбра књагињица Ксенија да се у првим тренутцима невоља стави на расположење Црвеном Крсту у бригаама око рањеника. Претпостављало се да број истих неће бити мали јер се не освајају градови без крви и меса, и то из руку дивљег непријатеља, који се упорно брани.

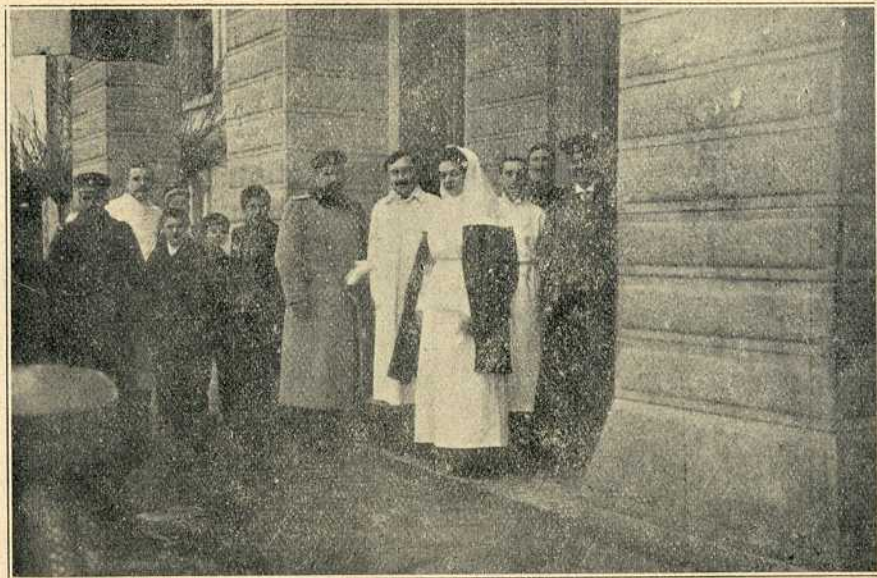
Битка се продужила. Трајала је и ноћу. У вече вратише се у главни логор наследник и књаз Петар да поднесу краљу опширне усмене извештаје. Целе ноћи чуо се митраљез час од стране Бардањолта, час из Штоја, час иза Тарабоша. Ноћ је протекла у узбуђењу, које је појачано грувањем топова. Као да се тресе сва околина Скадарског Језера. Оптички телеграф од брда до брда, од позиције до позиције искрама саопштава разговоре. Непријатељ је на муци.

Други дан као први, али друга ноћ тежа и мучнија од прве. Средиште је акција српске војске према Брдици. Ни пакао фантазија не би могао страшније замислити но што је те друге ноћи изгледао сав велики простор бојишта. Целе ноћи Краљ је са Наследником и

Књазом Петром био на месту за посматрање.

Недељу, трећи дан битке, поздравила је на освитку појачана артиљеријска акција. Не зна се, на којој је страни жешћи бој. Ипак погледи свију управљени су само на врх Бардањолта. Отуда се очекује решење тродневне и двоноћне битке. Војници на целом фронту премлаћени од умора — гласе извештаји команданта. Али држе се јуначки. Страст борбе све их је захватила. Неће попустити док започети бој не крунишу успехом.

Прошло је подне. У 1 час 40 минута генерал Вукотић, шеф главног штаба, телефонира краљу са Нерфуша да је наредио, да се јуриш на шанчеве Бардањолта сад започне. Краљ спушта слушалицу, наследник и књаз Петар примичу се својим великим дурбиницама. Наста нема тишина. Свак као укопан на својем месту. Душа је гледаоцима застала у врату. Велики значајни тренуци. Још само неколико минута, па ће се у оним жицама, што се на децимални дурбин једва виде, заплести кости и жиле храбрих синова вучедолских победитеља. Још само минут два, па ће у масама изгинути синови Црне Горе за ствар

Краљица бугарска Елеонора пред ческом болницом у Софији

свету, узвишену, за ствар правде, слободе, за бољу будућност своје домовине и с њоме целог Српства. Још минут два, и за оне витезове, онај цвет снаге наше државе с поносом ће се рећи: благо томе ко довијек живи, имао се рашта и родити!

Краљ се одмиче од својега дурбина. Скида капу. Очи му се засузише. По његовом великом челу котрљају се капљице зноја. Своје храбре војнике прати како јуришају у неминовну смрт.

— Три наша барјака лепршају се на шанчевима на врху Бардањолта — рече краљ гледајући на дурбин.

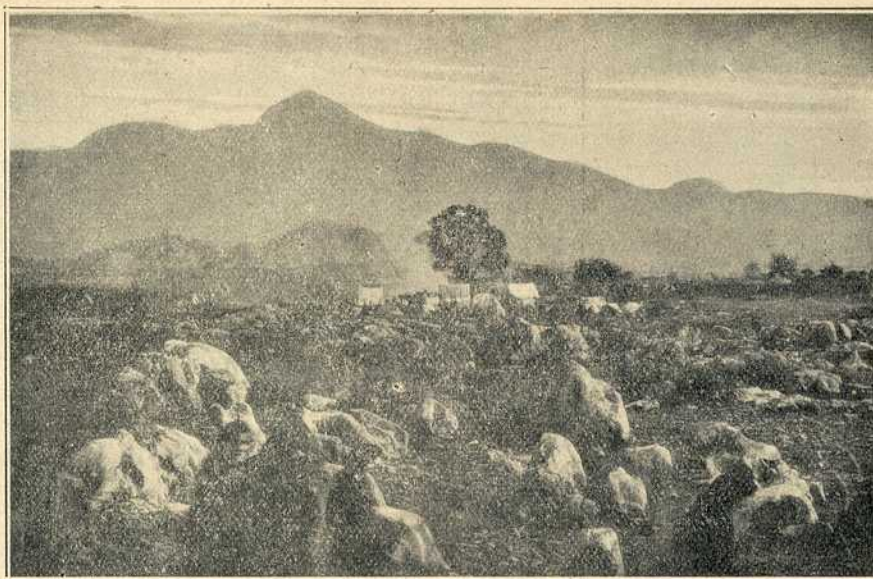
Опет код свих силно узбуђење. Дубоко потресе. Наследник одмакнуо главу од дурбина и за тренутак два очи покрио дланом деснице. Књаз Петар привија се уз њега и са сузама у очима прати касапљење на шанчевима. По томе наследник опет посматра и гласно саопштава, да је ода свуда на шанчеве навалила наша војска. Жице су већ испресецање.

У 2 и по часа по подне телеграфски извештај генерала Вукотића краљу донео је кратки саопштење: да је наша храбра војска Бардањол узела на јуриш.

— Живио краљ! Живела војска! — Захори се са свих страна у главном логору.

Тек сад је било занимљиво посматрати бегство непријатеља низа страну Бардањолта. Шрапнели наших топова, који су веома вешто крчили пут јуришу, такође су вешто стопу у стопу непријатеља гонили. Низ Бардањолт бежао је непријатељ у страху, метежу, нереду. Могле се видети на дурбин читаве масе, па коњи, мазге, карови, кароце, и све се то у паници повлачило према мосту на Киру, где падну наши шрапнели и од масе направе клупче, које се котрља у кори-

Употребља клишеја законом забрањена

Логор црногорског престолонаследника на Ријоли под Скадром

то реке. По заузећу Бардањола наша артиљериска ватра била је управљена на Мали Бардањолт, да отуда непријатељ не би дошао у помоћ Великом Бардањолту. Али он то није ни покушао. Толико је био сломљен, претучен изненађен и деморализован.

Ноћ је прекинула битку. Бардањолт, врата Скадра, у нашим је рукама.

БУДУЋНОСТ БИТОЉА.

Битољ има све природне услове да постане најважнији трговински и индустријски центар и да за борављење и живот буде најлепша и најудобнија варош. И по плодности око-

лине у којој лежи и по месту у коме се налази, он је одређен да постане најважнији центар наше јужне Србије. Широка и пространа равница између Прилепа, Лерина, Ресна и Битоља, представља најплоднији и најбогатији предео с ове стране Вардара. И ако се овде земља врло примитивно обрађује, ипак су жетве богате. Са ових плодних равница и при оваквом начину обрађивања земље скида се преко године два рода.

(Свршиће се).

ВРЛО ЗАНИМЉИВА КЊИГА!

КЊИГУ „КРАЉЕВИЋ МАРКО У БАЛКАНСКОМЕ РАТУ“ (СА ДВЕ СЛИКЕ), КОЈА СЕ У СЛАСТ ЧИТА (ЦЕНА 50 ПОТУРА) ВЕЋ У ВЕЛИКО РАСТУРУЈЕ ИЗДАВ. КЊИЖАРА

СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА
У НОВОМ САДУ, ДУНАВСКА УЛ.